

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Катедра
НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ
НАУКИ

SOFIA UNIVERSITY
ST. KLIMENT OHRIDSKI

FACULTY OF LAW

Department of
CRIMINAL LAW
SCIENCES

Бисер Живков Троянов

**АБСОЛЮТНИТЕ СЪЩЕСТВЕНИ ПРОЦЕСУАЛНИ
НАРУШЕНИЯ КАТО КАСАЦИОННИ ОСНОВАНИЯ
В БЪЛГАРСКИЯ НАКАЗАТЕЛЕН ПРОЦЕС**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за присъждане на
образователна и научна степен „доктор“

Област на висшето образование:
Професионално направление:
Научна специалност:
Научен ръководител:

3. Социални, стопански и правни науки
3.6. Право
Наказателно-процесуално право
проф. д.ю.н. Георги Иванов Митов

гр. София
2024 г.

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Катедра
НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ НАУКИ

SOFIA UNIVERSITY
ST. KLIMENT OHRIDSKI

FACULTY OF LAW

Department of
CRIMINAL LAW
SCIENCES

Бисер Живков Троянов

**АБСОЛЮТНИТЕ СЪЩЕСТВЕНИ ПРОЦЕСУАЛНИ
НАРУШЕНИЯ КАТО КАСАЦИОННИ ОСНОВАНИЯ
В БЪЛГАРСКИЯ НАКАЗАТЕЛЕН ПРОЦЕС**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ по научна специалност „Наказателно процесуално право“,
професионално направление 3.6. Право

Научен ръководител: **проф. д-он Георги Иванов Митов**

Членове на научното жури:

външни членове:

проф. д-он Маргарита Иванова Чинова –

доц. д-р Иван Петров Видолов – АМВР, ВТУ „Св.Св. Кирил и Методий“

доц. д-р Екатерина Салкова Гетова – Българска академия на науките

вътрешни членове:

проф. д-он Борис Владимиров Велчев – СУ „Св. Климент Охридски“

доц. д-р Ралица Янкова Илкова-Петкова – СУ „Св. Климент Охридски“

§ 1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност, цели и задачи на изследването

Касационните основания са уредени в НПК вече повече от 25 г. За този период се натрупа сериозна съдебна практика, но научните изследвания изостанаха. Касационните основания са инцидентно и кратко разглеждани, липсва задълбочен научен труд, който цялостно да ги осмисли. Появиха са и някои противоречиви становища и решения, които също заслужават комплексен анализ. Тези обстоятелства определят **актуалността** на изследването, посветено на абсолютните съществени процесуални нарушения като касационни основания (чл. 348, ал. 3, т. 2 – 4 НПК). **Основните му цели са две:** 1) изясняване на съдържанието на тези основания и на проявленията им не само в касационното, но и в първоинстанционното и въззивното производство, доколкото те са основания за отмяна или изменение на присъдата и от въззивния съд; 2) формулиране и обосноваване на предложения за подобряване на правната уредба. Постигането им преминава през изпълнение на следните **задачи:** 1) проследяване на историческото развитие на правната уредба на касационните основания, което допринася за по-доброто разбиране на днешните правила и техния генезис; 2) сравнително-правно изследване на касационните основания в няколко европейски законодателства като източник на идеи за развитие на българското право; 3) анализ на законовите разпоредби чл. 348, ал. 3, т. 2 – 4 НПК и открояване на евентуални техни празнини или недостатъци; 4) проучване на теоретичните становища и обогатяване на правната доктрина с нови тези и аргументи; 5) представяне на съдебната практика и нейния принос за изясняване на законовите правила.

2. Предмет, обект и методи на изследването

Предмет на дисертационното изследване на първо място са разпоредбите на НПК, уреждащи абсолютните съществени процесуални нарушения като касационни основания, но наред с това и съдебните решения по прилагането им, както и съответните научните трудове.

Обект на дисертационния труд са самите касационни основания и по-точно тези, които представляват абсолютни съществени процесуални нарушения

За осъществяване на дисертационните цели и задачи, са използвани характерните и приложими в правната доктрина **методи на изследване** като: нормативен анализ, тълкуване, сравнително-правен метод, историко-правен метод, различни логически методи и др.

3. Значението на дисертационния труд е в няколко насоки:

- **за законодателя** – направени са редица предложения *de lege ferenda* с оглед усъвършенстване на законодателството, за да се преодолеят затруднения при тълкуването и за по-добра систематизация на правните норми;
- **за правоприлагащите органи** – изяснен е смисълът и съдържанието на касационните основания, включени в предмета на изследване, което улеснява тяхното приложение в практическата процесуална дейност.
- **за правната наука** - в дисертацията са изложени редица тези и аргументи, които обогатяват и развиват научното знание в предметния обхват на труда.

§ 2. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертацията е в обем от 315 страници, включително съдържание и списък на използваната литература. Посочени са 674 бележки под линия. Използваната литература включва 126 научни публикации на български език и 9 публикации от чужди автори.

Научното изследване се състои от увод, четири глави, включващи отделни раздели, заключение и списък на използваната литература.

§ 3. КРАТКО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В **увода** на дисертационното изследване са обосновани актуалността и значимостта на темата му.

Глава първа е посветена на историческия и сравнително-правен преглед на касационните основания в наказателния процес.

В **§ 1** е направено кратко историческо-правно изследване на касационните основания, регламентирани в първия наказателно-процесуален закон, на поводите за отмяна на първоинстанционния съдебен акт в годините на социалистическото правно развитие, уредени в НПК от 1952 г. и от 1974 г., както и на касационни основания, въведени с голямата реформа от 1998 г., възприети без промени в действащия НПК.

Параграф 2 се състои от краткото сравнително-правно изследване на законодателствата на Германия, Франция и Италия и е направено, за да даде един по-широк поглед върху темата на труда и възможност за съпоставяне на българските законодателни решения с тези на други

държави от континентално-европейското правно семейство, както и за да бъде източник на идеи и аргументи за развитие на българската правна уредба.

В глава втора, в три самостоятелни параграфа са разгледани три въпроса. В § 1 са изясняни **понятието „касационно основание“**, за което липсва легална дефиниция, както и **същността на абсолютните съществени процесуални нарушения**, предвидени в чл. 348, ал. 3, т. 2 – 4 НПК.

В § 2 се разглежда **касационното основание липса на протокол от съдебното заседание**. Липсата на протокол е абсолютно съществено процесуално нарушение и основание за отмяна на съдебния акт за решаване на делото, тъй като няма писмено доказателствено средство, което да удостоверява проведеното съдебно заседание и извършените в него процесуални действия. Съдебно заседание, за което не е бил изготвен протокол, се смята за непроведено, защото то не е писмено документирано.

По смисъла на чл. 348, ал. 3, т. 2, пр. 2 НПК липсата на съдебен протокол се разглежда в две насоки – реално (физическо) отсъствие от материалите по делото и изготвянето му по начин, който се приравнява на пълната му липса.

В **раздел I** от този параграф са разгледани случаите, при които съдебният протокол или част от него не се намира по делото – обективна (физическа) липса на протокола. За физическа липса на протокола по делото говорим тогава, когато: 1) за проведеното съдебно заседание изобщо не е бил изготвян протокол; 2) процесуалните действия са били записани на електронен носител, но протоколът не е бил съставен и подписан; 3) изготвеният протокол не е приложен по делото.

В **раздел II** са разгледани случаите, в които съдебен протокол формално съществува, но не може да се ползва за доказателствено средство по делото, защото е изготвен така че *липсват съществени*

реквизити на документа или не са отразени извършени в заседанието процесуални действия и съдебни актове. В този раздел е анализирано кои реквизитите на протокола са задължителни, съответно липсата им води и до липса на протокол, и в кои случаи липсата на реквизит няма такива последици.

Параграф 3 е посветен на **липсата на мотиви** като касационно основание по чл. 348, ал. 3, т. 2 НПК. Липсата на мотиви като касационно основание се проявява в две насоки – ***реално (физическо) отсъствие на мотиви като писмен документ към присъдата*** по делото (раздел I) или ***изготвянето им по начин, който се приравнява на пълната им липса*** (раздел II).

Реална (физическа) липса на мотива има когато: 1) *въобще не са били изготвени*; 2) *съставени са, но не са били подписани*; 3) *били са изготвени и подписани са, но не са приложени по делото или след прилагането им не се намират в делото* – били са извадени (откъснати), изгубени или унищожени, и не могат да бъдат възстановени по реда на чл. 94, ал. 5 ПАС.

Мотиви липсват и когато са *изготвени по начин, който се приравнява на пълната им липса* – *те са непълни, неясни или противоречиви*. Това са и най-често срещаните случаи в съдебната практика.

Непълнотата на мотивите се проявява в две направления – **липса (неизлагане) на мотиви по въпрос, който е решен с диспозитива на съдебния акт** и **липса (неизлагане) на мотиви по въпрос, който не е бил решен, пропуснат, но е задължителен за решаване със съдебния акт**. Това се отнася за всички съдебни актове. За въззивния съдебен акт (присъда и решение), освен тези два критерия, важи и още един – **мотивите да съдържат отговор по направените с жалбата (протеста) доводи и оплаквания**.

В дисертационния труд подробно са разгледани случаите на липса на мотиви относно съдържанието на съдебния акт.

Липсват мотиви за **фактическата страна на деянието и по доказателствата**, когато: 1) *не е изложена фактическата обстановка за деянието* (липсва описание на деянието); 2) *не са посочени съставомерни факти на деянието* (липсват фактически констатации за съставомерни признаци на деянието) *и за участието на подсъдимия в него* (картината на деянието е непълна); 3) *не са обсъдени събраните по делото доказателства* (липсва доказателствен анализ); 4) *не са обсъдени отделни (някои) събрани по делото и относими доказателства* (доказателственият анализ е непълен).

Липсват мотиви за **правната квалификация на деянието**, когато: 1) *няма словесно или цифрово изражение на признаците от състава на престъплението или те не са обосновани (анализирани)*; 2) *не е посочена и обоснована (анализирана) вината на подсъдимия*; 3) *няма съображения (обосновка) за приложения с диспозитива материален закон по чл. 61, ал. 1 НК, или чл. 78а, ал. 1 от НК, или защо деянието съставлява административно нарушение.*

Липсват мотиви за **наказанието**, когато: 1) *в диспозитива на присъдата наказанието не е определено – не е посочено по вид или е посочен видът му, но не е определен размерът.* Процесуалното нарушение е *неотстранимо* от горната (въззивна или касационна) инстанция; 2) *няма изложени съображения (обосновка) за вида или за размера на наказанието.* Процесуалното нарушение е *неотстранимо* от горната (въззивна или касационна) инстанция; 3) *не са обсъдени някои от индивидуализиращите наказанието обстоятелства*, разкрити по делото. Преценката се прави от горната инстанция за всеки конкретен случай според критерия **дали е разкрито вътрешното убеждение на контролирания съд по индивидуализацията на наказанието.**

Исключения: 3.1) горната инстанция прилага материалноправен институт, с който освобождава подсъдимия от наказателна отговорност по чл. 78 и чл. 78а НК или го оправдава по обвинението; 3.2) въззивната инстанция разкрива нови обстоятелства (новоразкрити или новоустановени), които участват в индивидуализацията на наказанието; 3.3) горната инстанция намери наказанието за явно несправедливо и упражни правомощия по чл. 337, ал. 1, т. 1 НПК, чл. 337, ал. 2, т. 1 НПК, чл. 354, ал. 2, т. 1 НПК, чл. 354, ал. 3, т. 1 НПК.

В този раздел е анализирано още: кога, въпреки някои непълноти в мотивите, не е налице проявление на касационното основание липса на мотиви; какви са последиците от установяването на това касационно основание от въззивния и от касационни съд; как се проявява това касационно основание по отношение на мотивите на въззивния съд в сравнение с мотивите на първоинстанционната присъда.

В същия раздел се разсъждава още кога има **неяснота и противоречие на мотивите**. Мотивите са неясни, когато вътрешното убеждение на съдебния състав остава непонятно, неразбрано. Неясните мотиви са порок в изказа на съда.

Противоречията в мотивите представлява несъгласуваност на съображенията на съда по един и същ въпрос от делото или за конкретно обстоятелство, защото остава неизвестно коя от противоположните тези, засегнати в мотивите, съдът всъщност застъпва. Противоречието между мотивите и диспозитива се разглежда като проява форма на касационното основание липса на мотиви.

Глава трета

Глава трета разглежда постановяването на присъдата и решението от **незаконен съдебен състав** като касационно основание (чл. 348, ал. 3, т. 3 НПК). Състои се от 8 параграфа, като първите пет от тях разглеждат традиционно възприетите в доктрината (от акад. Павлов) изисквания за

законност на съдебния състав: числен състав и съотношение на съдии и съдебни заседатели в първоинстанционните състави (§1), предпоставките за назначаване на съдиите (§2) и за избор на съдебните заседатели (§3), основанията за тяхното неучастие в състава – отвод (§4). Поради липса на конкретно законово основание за отмяна на съдебния акт при нарушаване на правилата за участие на целия съдебен състав в постановяване на съдебните актове и за неизменността на съда са изяснени в §5 и §6 като проява на касационното основание за незаконен съдебен състав. В самостоятелен §7 са разгледани подсъдностите на наказателните дела и кога неспазването на тези правила води до незаконен състав на съда, защото в НПК липсва нарочно основание за отмяна на съдебния акт. Накрая в § 8 е разгледано дали неспазването на изискването за случайно разпределение на делото на съдията-докладчик и на останалите членове на съда води до незаконен съдебен състав, като е изразено отрицателно становище.

В § 1 са изяснени нормативните изисквания за **броя на съдиите и на съдебните заседатели да е съобразен със закона** (чл. 28 НПК) и промяната в числеността на съдебния състав по висящи дела след изменение на НПК. В раздел III е отделено място на спорния доктринерен въпрос за участието на по-малък или по-голям брой членове на първоинстанционния съдебен състав. Застъпената в дисертационния труд позиция не се различава от възприетото в съдебната практика и теория, че **участието на по-малко на брой членове в състава на съда винаги го прави незаконен**. Но е защитена противоположна на теоритичното виждане позиция в случаите на **по-голям от законоустановения** състав на съда, защото: 1) законовите правила не предвиждат дискреционно правомощие за административния ръководител или за съдията-докладчик да разширяват съдебния състав; 2) спорен е положителният ефект от привлечените в повече членове на съда за гарантиране на по-добро

разкриване на престъпленията, разобличаване на виновните и правилното приложение на закона. Така се поставя под съмнение законовата преценка членовете на съда да бъдат определени според тежестта на престъплението, а това води до неравното третиране на еднакви по тежест обвинения, което не представлява законова гаранция; 3) участието на повече от предвидените членове означава и повече гласове при вземане на решенията, а незаконно привлечени членове могат да повлияят върху взетото решение и изхода на делото; 4) в тайното съвещание за постановяване на съдебния акт участват членове, които не са законово предвидени. По този начин се нарушава и тайната на съвещанието, което представлява касационно основание по чл. 348, ал. 3, т. 4 НПК за отмяна на присъдата (решението).

В раздел VIII е направена съпоставка на съдебните състави по диференцираните процедури и как те влияят върху състава на съда, когато делото е започнало по общия ред, кои са приоритетните правила по дела с участието на непълнолетни подсъдими. Защитена е позицията, че съставът на съда по чл. 390, ал. 1 НПК се прилага по делата, провеждани по общия ред. Участието на непълнолетни подсъдими в диференцираните производства не променят състава на съда, предвиден в особените правила за тези производства (процедури), както и по делата, разглеждани от военните съдилища.

Правилата за **назначаемост на съдиите** са разгледани в § 2. Съдебният състав е законен, когато в него участват съдии, назначени по установения в закона ред - те се назначават, повишават, понижават, преместват и освобождават от длъжност с решение на Висшия съдебен съвет (Съдийската колегия). За всяка длъжност се провежда централизиран конкурс, а уредбата на конкурсите е правно-организационен въпрос и няма връзка с научното изследване. Длъжността е определяща за участието на съдията в наказателни дела. Ако той не е встъпил в длъжност или не е

командирован със заповед в друг съд, участието му в съдебния състав прави съда незаконен. Разгледани са предпоставките за придобиване на професионалното качество „съдия“, за встъпване в длъжност, условията за несъвместимост и случаите на освобождаване от длъжност и на временно освобождаване от длъжност.

В § 3 се разглеждат предпоставките за възникване на служебното качество на **съдебните заседатели** и техния мандат, правното значение на полаганата от тях клетва, основанията за предсрочното им освобождаване от мандат.

Параграф 4 е посветен на *основанията за отвод на съдиите и на съдебните заседатели*. Предвидени са в чл. 29 НПК и са обособени в две групи – **предубеденост и заинтересованост**. В дисертационният труд подробно са разгледани всяко едно от посочените в чл. 29, ал. 1 НПК основания за отвод, като са очертани възможните им проявления. Изведени са някои несъвършенства относно кръга от лицата, спрямо които се простират някои от поводите за отмяна. Въз основа на констатираните празнини в правната уредба са направени предложения *de lege ferenda* за допълването ѝ, което ще улесни и правоприлагането.

Задължението на всички членове на съдебния състав да участват в постановяването на съдебния акт е разгледано в § 5. Недействителността на съдебните актове не е предвидена като самостоятелно касационно основание за отмяна и наказателнопроцесуалната теория не разглежда съдебните актове като нищожни поради порок в постановяването им. Ето защо, неучастието на всички от състава на съда при постановяването на съдебните актове се разглежда през касационното основание за незаконен съдеден състав по чл. 348, ал. 3, т. 3 НПК. В този параграф по отделно са обсъдени действията на съда по: обсъждане на въпросите, решавани със съдебния акт (тайно съвещание), изготвянето, подписването и обявяването на съдебния акт,

както и изискването за участие на целия съдебен състав във всяка една от тези дейности. Изведени са някои изключения от това изискване, свързани с: изготвяне на съдържанието на съдебния акт; подписването на определенията, постановявани в открито съдебно заседание; подписването на мотивите към присъдата от съдебните заседатели; обявяването на решенията в деловодните книги.

Параграф 6 е посветен на правилото за **неизменност на състава на съда**. Неспазването на изискването по чл. 258, ал. 1 НПК традиционно в теорията се разглежда като съществено процесуално нарушение и тъй като не е предвидено от закона като самостоятелно основание за отмяна на съдебния акт, последният се приема за постановен от незаконен съдебен състав. Неизменността възниква с началото на съдебното следствие, а ако такова не се провежда – от началото на съдебните прения. Спазва се до приключване на стадия на съдебното заседание и постановяване на присъдата (решението, определението).

Въведеното през 2017 г. разпоредително заседание на първоинстанционния съд и наложената с него преклузия за страните да повдигат отново въпроса за нарушения на техни процесуални права на досъдебното производство, породил в съдебната практика противоречиво възприемане на института на неизменността на съдебния състав. В дисертацията е защитено теоретичното виждане, че неизменността се отнася до съда от началото на съдебното следствие и са изложени аргументи против зародилата в съдебни решения теза, че започва по-рано, от разпоредителното заседание. Аргументите са следните: разпоредителното заседание е самостоятелен стадий на първоинстанционното съдебно производство, отделен от съдебното заседание, с което делото се разглежда по същество; двата стадия решават различни непосредствени задачи; целта на разпоредителното заседание е да осигури обществен интерес и интереса на страните, като на съд бъде предаден само подсъдим, за когото

са налице законовите предпоставки за разглеждане на делото му в открито съдебно заседание; въведено е с цел ускоряване на наказателното производство, чрез преклудирание исканията и възраженията на страните за връщане на делото на досъдебната фаза, но преклузията не се отнася до съда – той не може да бъде обвързан от решението си, ако установи грешка в преценката си за липса на процесуално нарушение на обвиняемия или на пострадалия на досъдебното производство, нито може да обвърже със своето решение състава, който разглежда делото по същество (ако той е различен от този, провел разпоредителното заседание); при никакви условия в разпоредителното заседание не се решават въпросите по съществуващото на делото; неизменността се отнася и до привлечените резервни съдии и съдебни заседатели след началото на съдебното следствие, а те не участват в разпоредителното заседание.

Изискването за неизменност важи и при постановяване на допълнителната присъда – тя трябва да бъде постановена от същия съдебен състав, постановил основната присъда. За постановяване на определенията по чл. 306 НПК и чл. 327 НПК обаче изискването за неизменност не важи. Проследена е неизменността на състава на съда след изменение на обвинението по чл. 287 НПК и особено при прилагане на закон за по-тежко наказуемо престъпление, за което се предвижда друг разширен съдебен състав, като са изложени аргументи за неправилността на ТР № 57 от 04.12.1984 г. по н.д. № 13/1984 г. на ОСНЖ, чието тълкувателното разяснение предвижда съдът в същия състав да продължи съдебното следствие.

На правилата за **подсъдността на наказателните дела** е посветен § 7. Всяко отклонение от предписанията на подсъдността представлява процесуално нарушение, но само някои от нарушенията са съществени и налагат отмяна на присъдата и повторение на производството. Нарушенията на правилата на **предметната (родова, материална)**

подсъдност по чл. 35, ал. 1 – 3 НПК са винаги съществени процесуални нарушения по чл. 348, ал. 3, т. 3 НПК и налагат отмяна на присъдата, дори и когато по-горен съд е иззел и е решил като първа инстанция дело, материално подсъдно на по-долния съд.

Равните по степен съдилища разполагат с еднакви по вид и обем правомощия, затова нарушението на **териториалната (местната) подсъдност** не е съществено. В противовес на научно схващане дисертация застъпва виждането, че е несъществено нарушението на местната подсъдност, когато съдът е продължил с разглеждането на делото, подсъдно на друг равен по степен съд, пренебрегвайки бележката (възражението) на процесуална страна за неподсъдност. Защото: 1) неспазването на правилата за подсъдността е съществено или несъществено към момента на нарушението и не се предопределя с направените от страните искания, бележки и възражения – няма как те да превръщат несъществените процесуални нарушения в съществени; 2) при неоснователно отхвърлена бележка към съда за неподсъдност на делото се накърнява процесуално право на страната, която го е направила, а това се преценява през критериите по чл. 348, ал. 3, т. 1 НПК, а не през абсолютното нарушение на чл. 348, ал. 3, т. 3 НПК; 3) какви точно права на страната са нарушени, след като тя участва пълноценно в наказателното производство и разполага с пълния обем от процесуални права; 4) в НПК няма правило за подсъдността, което да се разглежда като съществено или несъществено, в зависимост от влиянието му върху процесуалните права на страните и времето на тяхното упражняване; 5) теоретичното схващане и порочната съдебна практика произлизат от решение № 280 от 1952 г. на ВС, I н.о., което е изолирано и се основава на съдебната практика по отменения Закон за углавното съдопроизводство (1897 г.) и тогава възражението за неподсъдност се е правило само при първоначалното разглеждане на делото, а не в края на съдебното следствие, какъвто случай

разглежда цит. по-горе решение; б) правилата на подсъдността поначало се свързват с компетентността на съда, а той не е лишен от компетентност, когато е разгледал делото в отклонение на правилата по чл. 36, ал. 1 и 2 НПК; 7) с чл. 43 НПК се допуска промяна на местната подсъдност, каквато не е уредена в отклонение на предметната (родова), инстанционната и особената подсъдност на наказателните дела, дори и като изключение.

Нарушенията на правилата за **подсъдност при връзка между делата** не влияят върху юрисдикцията на съда, затова тяхното нарушение не е съществено, освен при съчетаване с правилата на родовата или на особената подсъдност. В допълнение и макар да не е обвързано с тези правила, съществено е и нарушението на подсъдността по чл. 39, ал. 1 НПК.

Правилата на **функционалната подсъдност** и на **особената подсъдност** са безусловни и не познават изключения. Всяко тяхно нарушение е съществено и представлява основание за отмяна на съдебния акт като постановен от незаконен съдебен състав, защото изземва чужди властнически правомощия.

Нарушенията на подсъдността не са изрично предвидени сред касационните основания в чл. 348 НПК. Според теорията и практиката те се преценяват с оглед на **незаконния съдебен състав** по чл. 348, ал. 3, т. 3 НПК, но те не определят начина за сформирание на съдебния състав, за да се разглеждат през това касационно основание. Затова е необходимо посочените по-горе съществени процесуални нарушения на подсъдността да се предвидят като самостоятелно основание за отмяна на присъдата.

На последния **§ 8** е посветена проблематиката на **случайното разпределение на наказателните дела**. Тази проблематика е разгледана в глава трета от дисертационния труд, за да се даде отговор на въпроса дали нарушаването на законовото изискване води до незаконен съдебен състав. Правилото е въведено с чл. 9 ЗСВ и е съдоустройствено, а не наказателно-

процесуално. Нарушаването му не влияе върху законността на състава на съда, освен ако чрез него се създава повод за отвод – делото е разпределено на конкретен съдебен състав или отделен негов член именно поради предубеденост или заинтересованост.

Глава четвърта

Нарушаването на тайната на съвещанието при постановяване на присъдата или решението е последното от абсолютните съществени процесуални нарушения. На неговите проявления е отредена и последната **четвърта глава** от дисертационния труд.

Съвещанието в наказателния процес е свързано с постановяването на съдебните актове. Съвещание провежда и едноличният съдебен състав – той също се оттегля, за да постанови акта и да формира позиция, макар събеседването да не е по традиционния за колективните органи начин. Други от общите характеристики на понятието „тайно съвещание“ са изтъкнати в § 1: съвещанието не е ограничено по време и място, но е на закрито, провежда се само от съдебния състав, без присъствието на други лица, вкл. резервните съдии и съдебни заседатели, няма особени ограничения, освен задължението на членовете на състава да пазят съвещателните разисквания от всички други. В § 2 са разгледани съществените проявления на нарушената тайна на съвещанието. Касационното основание по чл. 348 ал. 3, т. 4 НПК е налице, когато: 1) *тайното съвещание не е проведено*; 2) в съвещанието *са участвали и други лица*, които не се членове на съдебния състав; 3) не е спазено от членовете на състава *задължението да пазят тайната на съвещанието*; 4) *накърнена е свободата при формиране на вътрешното убеждение* на член на съдебния състав; 5) *нарушена е непрекъснатостта на съдебното заседание*.

Сериозен проблем за нарушаване на тайната на съвещанието създава нововъведената през 2020 г. и недобре разработена Единна

информационна система на съдилищата (ЕИСС), защото тя позволява достъп до подписаната с квалифициран електронен подпис, но все още необявена присъда от потребителите на електронната система. По този начин, спазвайки буквата на чл. 310, ал. 1 и 2 НПК, съдебният състав разкрива съдържанието на присъдата на ограничен кръг от лица с достъп до системата преди обявяването на присъдата в открито съдебно заседание и по този начин се нарушава задължението за опазване на тайната на съвещанието.

В § 3 са разгледани нарушенията на тайната на съвещанието при постановяване на *допълнителната присъда* по чл. 301, ал. 3 НПК, както и при произнасянето с решения и определения.

За разлика от подробната правна уредба относно реда за постановяване на присъдата, за постановяването на *решенията на въззивната и на касационната инстанция* такава липсва. Въззивният съд обаче е длъжен да се оттегли на тайно съвещание, за да прецени какъв да бъде вида на съдебния акт – присъда или решение, след като обсъди доводите на жалбоподателя и становищата на останалите страни. Преценката за вида на акта не може да бъде предварителна, защото издава предубеденост на съдебния състав относно решаването на делото, и прави съдебните прения формални. Съвещанието се отличава с известна специфика от това на присъдата, когато въззивният съд прецени да постанови решение.

Постановяването на *останалите съдебни актове* в наказателния процес, извън присъдата (допълнителната присъда) и въззивните решения по глава XXI НПК, се характеризират с някои *специфики* на тайното съвещание: 1) съдебни актове, които *не изискват незабавното постановяване и обявяване* в съдебно заседание (решенията на апелативните съдилища по делата за възобновяване, решенията на ВКС по касационни и извънредни производства, решенията на

първоинстанционния съд по диференцираното производство на глава XXVIII, определенията в закрито съдебно заседание (по чл. 243, ал. 6 и 8 НПК, някои определения по движение на делото и за допускане на доказателства и др.) се постановяват на тайно съвещание, проведено след приключване на съдебното заседание; 2) съдебните актове, *постановявани незабавно в открито съдебно заседание* (определенията за одобряване на споразумение, определението от разпоредителното заседание на първоинстанционния съд по глава XIX НПК, определенията по движение на делото и др.), както и определенията в случаите на *отвод и самоотвод* налагат провеждане на тайно съвещание, което се осъществи в ?хода/рамките на самото откритото съдебно заседание, т.е. съдебното заседание не се отлага, не се изчаква приключването му, то само се прекъсва за провеждане на тайното съвещание.

В заключението са обобщени основните изводи и предложения.

§4. НАУЧНИ ПРИНОСИ

Дисертационният труд е първият цялостен научен анализ на абсолютните съществени процесуални нарушения в наказателния процес от въвеждането им през 1998 г. досега.

В него е предложено определение на по-общото понятие „касационно основание“ и е изяснена същността на абсолютните съществени процесуални нарушения като вид касационни основания.

Изяснено е съдържанието на всяко едно от касационните основания по чл. 348, ал. 3, т. 2 – 4 НПК и е разгледано проявлението му не само в касационното, но и във въззивното и първоинстанционното съдебни производства.

Защитена е тезата, че само някои от абсолютните съществени процесуални нарушения налагат безусловната отмяна на съдебния акт – това са незаконния съдебен състав и нарушаване на тайната на съвещанието. Те са поначало отстраними само от инстанцията, в която са допуснати и не могат да бъдат преодоленни и отстранени от горната (контролната) инстанция. Останалите две абсолютни съществени процесуални нарушения представляват касационни основания за отмяна на съдебния акт само в касационното производство, но и при него се забелязват изключения.

За пръв път подробно са разгледани множеството проявни форми на липсата на мотиви или на протокол като касационни основания. Те варират от физическата им липса (било защото никога не са изготвяни, било защото след изготвянето им са били унищожени, загубени, неприложени), до наличието на различни пороци в съдържанието им. Обосновано е разбирането, че липса на мотиви, респ. протокол е налице тогава когато тези пороци са толкова съществени, че лишават мотивите, респ. протокола от способността да изпълняват същностните си функции. На базата на анализ на функциите и реквизите на протокола, респ. мотивите ясно е посочено кои пороци в тях водят до липса на протокол/мотиви и кои не.

С оглед на мотивите подробно са разгледани всяки един от въпросите по чл. 301 НПК, решавани с присъдата, и правното значение на излагането на мотиви по всеки един от тях; възможността за преодоляване на липсата на мотиви посредством други процесуални действия – определението по чл. 306 НПК, допълнителната присъда по чл. 301, ал. 3 НПК, упражняване на контролно-решаващи правомощия от въззивната инстанция по чл. 336 и чл. 337 НПК.

Открит е за научна дискусия и законодателна намеса проблемът с липсата на диспозитив в присъдата по въпрос от каталога по чл. 301, ал. 1 НПК. Ако даден въпрос от диспозитива не е решен от съда, излагането на

мотиви за него е безпредметно – те няма какво да изясняват, след като волята на съда не е изявена. Такова процесуално нарушение може да се допусне и с въззивното решение, когато съдът прилага контролно-решаващи правомощия по чл. 337 НПК. След като законодателят е преценил да посочи като абсолютно съществено процесуално нарушение липсата на мотиви, логично е „липсата на диспозитив“ също да е такава. *De lege lata* този пропуск се преценява през съществуващото касационно основание по чл. 348, ал. 3, т. 2, пр. 1 НПК – липса на мотиви. Направено е предложение *de lege ferenda* за допълване на касационните основания с „липса на диспозитив“, за да се избегне неточното разширително тълкуване на съществуващото основание.

За първи път е аргументирана тезата, че липсата на мотиви в първоинстанционната присъда може да бъде преодоляна от въззивната инстанция, тъй като тя разполага с широки правомощия за събира всички допустими доказателства, да установява нова фактическа обстановка, да изменя правната квалификация, да променя наказанието и начинът на неговото изпълнение. Липсата на протокол от заседание на първата инстанция в случаите, когато в него не са отразени събирането и проверката на доказателства и доказателствени средства, също може да се преодолее от въззивния съд в хода на въззивно съдебно следствие.

В детайли е разгледано касационното основание по чл. 348, ал. 3, т. 3 НПК – незаконен съдебен състав. Потвърдени са традиционните за науката разбирания за обхвата на понятието законен съдебен състав – количествен състав, придобито качество на съдиите и съдебните заседатели, отсъствието на основание за отвод, участието на целия съдебен състав в постановяването на съдебния акт. Същевременно са добавени и други законови изисквания, които досега не са признати от науката като изграждащи законността на съдебния състав, но имащи пряко отношение

към проявлението на касационното основание. Това са правилата за неизменност на съдебния състав и подсъдността на наказателните дела.

Правилото по чл. 28 НПК за числения състав на съда е разгледано подробно. В дисертационния труд е доказана несъстоятелността на утвърдената досега теза, че по-големият състав от законовопредвидения, не представлява съществено процесуално нарушение, защото „разширява гаранциите“ за разглеждане на делото. Обоснована е позицията, че както по-малкият състав на съда, така и по-големият винаги представляват съществено нарушение на процесуалните правила и касационно основание по чл. 348, ал. 3, т. 3 НПК за отмяна на присъдата.

Извършена е съпоставка между производството по общия ред и диференцираните процедури, както и приложението на особените правила за състава на съда по дела с участието на непълнолетни подсъдими. Обосновани са изводи за дерогиращото действие на диференцираните процедури спрямо общите правила при определяне на състава на първоинстанционния съд. А така също е изведено и значението на особените правила по глава тридесета от НПК, които се прилагат в отклонение от общите правила, но нямат приоритет пред диференцираните производства по глави двадесет и осма НПК (78а НК), двадесет и девета НПК (споразумението) и тридесет и първа НПК (военни съдилища). С това е защитена научна теза, че съставът на съда се определя по съответните правила, регламентиращи конкретното производство (диференцирано или по общия ред), а особенният състав по делата с непълнолетни подсъдими се съобразява само с правилата за общата процедура. Обосновано е несъгласие с вече изразено научно разбиране, че съдебният състав по дела с непълнолетни всякога се определя по правилата на чл. 390, ал. 1 НПК, дори и когато се провежда диференцирана процедура.

Направен е научен анализ на предпоставките от устройствения ЗСВ за възникване на качеството на съдиите и на съдебните заседатели и тяхното

отражение върху законността на съдебния състав. Въпросът с назначаемостта на съдиите и изборността на съдебните заседатели досега не е подробно разглеждан в наказателно-процесуалната наука, но той е важно условие за законността на съда. Разгледани са особеностите при възникване на служебното качество на съдебния заседател, условията за участие в избор, несъвместимости с други занятия, правното значение на клетвата и случаите на предсрочно прекратяване на мандата.

Анализирани са случаите на незаконен съдебен състав, когато при постановяване на съдебния акт не участват всички членове от състава. Това е нетипична проява на касационното основание по чл. 348, ал. 3, т. 3 НПК и е защитено виждането, че следва да бъде обособено като самостоятелно абсолютно съществено процесуално нарушение, защото влияе върху легитимността на съдебния акт, а не върху законно структурирания съдебен състав. Отграничени са отделните дейности при постановяване на съдебните актове – тайно съвещание, изготвяне (съставяне, написване и отпечатване), подписване и обявяване на съдебния акт, както и случаите на задължително участие на всички от състава във всяка една от дейностите.

Изложени са аргументи против залегналото разбиране в съдебна практика в последните години, че изискването за неизменност на съдебния състав се проявява от началото на разпоредителното заседание на първоинстанционния съд. Защитено е традиционното за науката разбиране, че съдът е неизменен от началото на съдебното следствие. Изведено е научното схващане, че неизменността на съда в другите производства, при които не се провежда съдебно следствие, настъпва с началото на съдебните прения.

Защитено е научното схващане, че нарушенията на родовата (предметната), инстанционната и особената подсъдност на наказателните дела винаги са съществени и водят до незаконен съдебен състав. Научната

теза, че по-горният по степен съд може да из земе и да реши дело, подсъдно на по-долен съд, е подложена на критика и опровергана. Нарушенията на правилата на териториалната (местната) подсъдност са определени всякога за несъществени, дори и при направено от процесуална страна възражение за неподсъдност. Изведени са случаите, при които нарушаването на правилата за подсъдността „по връзка на делата“ представлява съществено процесуално нарушение. Защитено е схващането, че правилата за подсъдност на наказателните дела трябва да заемат самостоятелно място като ново (отделно) абсолютно съществено процесуално нарушение в чл. 348, ал. 3 НПК, защото разглеждането им през наличното касационно основание за незаконен съдебен състав е резултат от изкуствено, неточно разширително тълкуване на нормата.

Устройственият принцип по чл. 9 ЗСВ за случайно разпределение на наказателните дела е анализиран от гледище на наказателно-процесуалната наука, като е отхвърлено значението му на определящо правило за законността на състава на съда.

Анализирани са случаите на нарушаване на тайната на съвещанието от съдебния състав, както и въздействието на използваната в съдилищата електронна деловодна система (ЕИСС) върху задължението за опазване на тайната на съвещанието и неудачните законови промени на чл. 33, ал. 7, 8, чл. 310, ал. 1 и чл. 311, ал. 2 НПК.

Направени са следните конкретни предложения de lege ferenda:

- **В чл. 29, ал. 1:**

1. в т. 1 , б. “в” НПК, накрая на изречението се поставя запетая и текстът се допълва с израза “*определение по чл. 243*”.
2. в т. 4 НПК накрая на изречението се поставя запетая и текстът се допълва с израза: „*или за когото са налице основания да бъде привлечен като обвиняем за същото деяние като разглежданото по делото*“.

3. **т. 6** се допълва в края на изречението с израза: *„или за когото са налице основания да бъде свидетел по делото“* .

4. създава се **нова т. 9** със следното съдържание: *„9. който има друго неприключило съдебно производство с някоя от страните по делото или с друг член от състава на съда“*.

- В **чл. 35, ал. 4 и 5** се заличават.

- Създава се **нов чл. 35а** със следното съдържание:

„Особена подсъдност на Софийски градски съд“

(1) На Софийския градски съд като първа инстанция са подсъдни делата за престъпления от общ характер, извършени от съдии, прокурори и следователи, от други лица с имунитет, от членове на Министерския съвет, както и делата за престъпления по глава първа от особена част на Наказателния кодекс, освен ако не се прилагат особените правила на глава тридесет и първа.

(2) На Софийския градски съд са подсъдни и делата от компетентност на Европейската прокуратура“.

- В **чл. 38** се правят следните изменения:

1. Досегашния чл. 38 става алинея първа;

2. Създава се **нова алинея втора** със следното съдържание: *„Съдът може да обедини две или повече дела за различни престъпления срещу един и същ подсъдим, когато по никое от тях не е започнало съдебното следствие. Когато някое от делата е подсъдно на по-горен съд, делото се разглежда от него“*.

- В **чл. 39, ал. 2** след израза: *”чл. 66, ал. 1”*, се поставя запетая и се добавя числото *“69”*.

- В **чл. 41 ал. 3** се заличава.

- В **чл. 347, ал. 1** се допълва с нови изречения второ и трето със следното съдържание: *„Касационната проверка се извършва на*

посочените в жалбата и в протеста основания, а за основанията по чл. 348, ал. 3, т. 2 – 4 НПК следи служебно.“

- **В чл. 348, ал. 3:**

1. Създава **нова точка втора**: *“2. не е спазена подсъдността по чл. 35, чл. 38, чл. 39, ал. 1, чл. 40, чл. 41, ал. 2 и 3, изречение второ, чл. 45”*.

2. Досегашната точка 2 става точка 3, като след думата „няма“ се добавя *„диспозитив или“*

3. Досегашните точки 3 и 4 стават съответно точки 4 и 5.

4. Създава **нова точка шеста**: *„б. съдебният акт не е постановен от всички членове на съдебния състав“*.

- **В чл. 395а, ал. 1** се добавя второ изречение: *„Присъдите се превеждат на чужд език, след като бъдат публично обявени, а решенията и останалите актове по чл. 55, ал. 4, изр. второ – след постановяването им”*.

- **В чл. 417:**

1. Създава се **нова алинея втора** със следното съдържание: *„Когато първоначалният режим за изпълнение на наказанието лишаване от свобода не е определен от съда по чл. 306, ал. 1, т. 2 НПК, режимът се определя от прокурора с постановление.“*

2. Досегашната ал. 2 става ал. 3.

§5. ПУБЛИКАЦИИ

1. **„За задължението на членовете на съдебния състав, разглеждащи наказателни дела, да пазят тайната на съвещанието при постановяване на присъдата“** – „Правна мисъл“, бр. 2/ 2023 г., с. 68 – 84.

2. **„Последна ли е третата касация по наказателни дела? (По въпросите за незаконния съдебен състав и забраната по чл. 354, ал. 5 от НПК за връщане на делото)“** – „De jure“, бр. 2/ 2023 г., с. 257 – 272.

3. **„Касационни основания ли са нарушенията на предметната и на местната подсъдност по наказателни дела?“** – „Общество и право“, бр. 1/ 2024 г., с. 4 – 15.

4. **„Нарушения на подсъдността при връзка между делата, на функционалната и на особената подсъдност като касационни основания в българския наказателен процес.“** – „Съвременно право“, бр. 3/ 2023 г., с. 7 - 24.

5. **„Неизменен ли е първоинстанционният наказателен съд още от разпоредителното заседание?“** – „Правна мисъл“, бр. 3/ 2023 г., с. 31 – 43.

6. **„Състав на съда при диференцираните наказателни процедури“** – изпратена и одобрена за публикуване в сборник доклади от Конференция по повод 90 години от рождението на проф. д-р Димитър Михайлов, проведена на 17.10.2023 г. в Ректорат на СУ „Св. Кл. Охридски“.